

Boekpresentatie 'Moderne Turkse Verhalen'

**Interviews met Ferit Edgü, Margreet
Dorleijn en Hanneke van der Heijden**

**Theater Kikker
30 november 2005**

Inhoud

Programma	3
Bundel <i>Moderne Turkse verhalen</i>	4
Schrijver Ferit Edgü	5
<i>Vertaling hoofdstukken uit O [Hakkari'de bir mevsim] van Ferit Edgü</i>	
III / De klas	6
V / De boekhandelaar	7
XII / De eerste les	14
L / Zazi	20

Programma

Een gesprek met Ferit Edgü (door Mehmet Emin Yildirim), Margreet Dorleijn en Hanneke van der Heijden (door Iris Pronk). Na 22.30 mogelijkheid tot signeren.

Datum: Woensdag 30 november 2005
Tijd: 20.00 - 22.30 uur
Zaal open: 19.50
Toegang: 5 euro
Lokatie: Theater Kikker, Ganzenmarkt 14, Utrecht
Voertaal: Turks / Nederlands
Vertaling: Gerard Bosscha Erdbrink

Meer informatie over Ferit Edgü en de bundel Moderne Turkse verhalen op www.umut.nl/edgu.html.

Colofon

Dit programmaboekje is een uitgave van Umut Literatuur. Met dank aan: Margreet Dorleijn, Hanneke van der Heijden, Ferit Edgü en Aafke van Hoof.

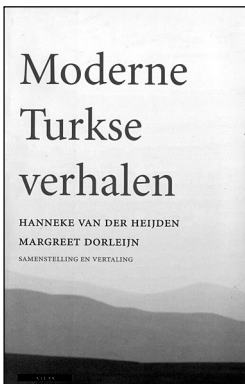
Druk: Kopijwinkel
Tekstredactie: Aafke van Hoof
Vertaling: Margreet Dorleijn en Hanneke van der Heijden
Opmaak: Karel Giltay

Stichting Umut Literatuur
Oudegracht 36, 3511 AP Utrecht
030 - 2145593 • umut@umut.nl

Bundel *Moderne Turkse verhalen*

Tijdens deze boekpresentatie aandacht voor het in oktober jongstleden bij uitgeverij Atlas verschenen boek *Moderne Turkse verhalen*. Een schitterend overzicht van een deel van de moderne Turkse literatuur. *Moderne Turkse Verhalen* biedt in 59 representatieve werken een bloemlezing van de belangrijkste korte verhalenschrijvers uit de Turkse literatuurgeschiedenis van begin 1900 tot heden.

De samenstellers/vertalers van *Moderne Turkse verhalen*, Margreet Dorleijn en Hanneke van der Heijden, zullen over de bundel in een vraaggesprek door Iris Pronk aan de tand worden gevoeld. Pronk is boekenjournalist voor onder meer Trouw en Onze Wereld. Zij is tevens redacteur van Stichting Literaire Activiteiten Utrecht (SLAU).

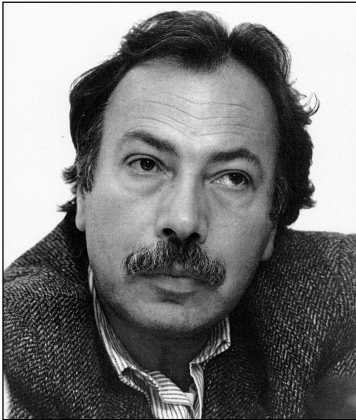
Margreet Dorleijn vertaalde samen met Hanneke van der Heijden *Sneeuw* en *Ik heet Karmozijn* van Orhan Pamuk. Daarnaast vertaalde ze ook twee andere boeken van Pamuk: *Het Zwarte Boek* en *Het Huis van de Stilte*. Orhan Pamuk's boek *Istanbul* over zijn herinneringen aan Istanbul verscheen onlangs bij de Arbeiderspers (oktober 2005) in een vertaling van Hanneke van der Heijden.

Op 30 november zal het boek *Moderne Turkse verhalen* worden verkocht. Met de kortingsbon van € 4,90 in dit programmaboekje valt het boek in Theater Kikker en ook in de actieperiode in de reguliere boekhandel te kopen. Tevens zijn op 30 november boeken van Ferit Edgü in het Turks en Duits aanwezig in een stand.

Wie na deze avond nog meer wil horen over de bundel kan op internet naar een ander interview met Dorleijn en Van der Heijden luisteren. Het radioprogramma Knetterende Letteren zond op 29 oktober een interview met hen uit. Zie de link op www.umut.nl/edgu.html.

Ferit Edgü

Ferit Edgü (1936, Istanbul) is een kunstenaar/auteur uit Istanbul. Edgü is één van de auteurs die in het overzicht van het boek *Moderne Turkse verhalen* is opgenomen. Ferit Edgü leefde van 1958 tot 1964 in Parijs. Daarna keerde hij terug naar Turkije. Tijdens zijn dienstplicht werkte hij als leraar in het dorp Pirkanis in de provincie Hakkari in Oost-Turkije. Dit verblijf van een jaar was de inspiratiebron van zijn roman *O (Hakkari'de Bir Mevsim)*. Deze roman werd verfilmd (*A season in Hakkari*, 1982) en viel in de prijzen tijdens het Berlijnse Filmfestival in 1983.

Edgü publiceerde romans, korte verhalenbundels en poëzie. Net als andere 'vijftigers' is hij beïnvloed door het existentialisme, wat tot uitdrukking komt in de grote aandacht voor de psyche van de personages. Hij geldt als de exponent van de stadse, experimentele literatuurstroming in Turkije. De eenzaamheid van de intellectueel en diens vervreemding van de maatschappij is één van de thema's in zijn werk.

Een gesprek met Edgü over zijn leven en werk en de traditie van korte verhalen in Turkije. Mehmet Emin Yildirim verbonden aan de Leidse Universiteit, afdeling Turkologie, interviewt de auteur Ferit Edgü in het Turks. De simultaanvertaling (Turks/Nederlands) wordt verzorgd door Gerard Bosscha Erdbrink.

Vertaalde werken van Ferit Edgü

Het verhaal van Ibram, zoon van Ibram, in: *Moderne Turkse verhalen*, Margreet Dorleijn en Hanneke van der Heijden (red.), Atlas, 2005

Ein Winter in Hakkari, Unionsverlag, 1992 (leverbaar)

Ein Sommer im Septemberschatten, Unionsverlag, 1990 (niet leverbaar)

Une saison à Hakkari, Gallimard, 1989 (leverbaar)

III / De klas

De bel ging.

De kinderen dromden het vertrek binnen,
met scheuren in hun broeken,
met voorschoten die uit allerlei gekleurde stoplappen bestonden
en met loopneuzen die luidruchtig werden opgehaald
of afgewist met de rug van de hand
met rollende ogen
gillend en schreeuwend in hun eigen taal
geen antwoord gevend als ik ze iets in een andere taal vroeg
me aankijkend, strak van angst, met vragende ogen
met monden die stijf dicht bleven als ik in die andere taal sprak
de jongens met hun kaalgeschoren hoofden,
de meisjes met hun lange haar
vol met luizen en azijn aan de haarwortels
kinderen
met schoenen gemaakt van autobanden
geen sokken, voor niemand
en gaandeweg voor een aantal van hen ook geen schoenen meer
blootsvoets dus
blootsvoets, maar wel blootsvoets in de sneeuw
kinderen met pimpelpaarse blote voeten
kinderen die geen van allen een pen voor zich hadden, of een schrift of
een boek;
precies eenentwintig kinderen telde ik
zestien jongens, vijf meisjes
dromden het vertrek binnen.
Zo'n kamer hadden ze nog nooit gezien.
Want we waren eerst aan het werk geweest om van dit vertrek een klas
te maken.
(Ik, als voormalig kapitein, houd nu eenmaal van orde.)
We hadden planken naast elkaar gezet en zwart geverfd, en zo hadden
we een schoolbord gekregen.
Stukken ruw hout die we hadden gevonden, hadden we met roestige
spijkers aan elkaar gemaakt. Dat waren de schoolbanken.

Daarna was ik naar de stad gegaan.

V / De boekhandelaar

Ksst! Sss! Ssssss!!!

Waar moet ik heen?

Ksst! Sss! Ssssss!!!

Waar moet ik heen?

Ksst! Sss! Ssssss!!!

Waar kan ik schuilen in deze stad?

Terwijl dit soort vragen door mijn hoofd gingen, stond ik plotseling voor een lage deur.

De deur was open. Ksst! (Toe maar regen, regen jij maar!) Ssssss!!!

Ik bukte omdat ik wilde kijken. En raad eens wat ik zie, jij, lezer en boekenliefhebber, die dit boek gekocht heeft en het geduld heeft opgebracht tot hier te lezen (al heb je vast hier en daar wat overgeslagen), raad eens wat ik zie (heb je mijn grote Sssss gehoord?), daar achter dat deurtje in deze stad hier in deze bergachtige uithoek, in deze stad die niet lijkt op een stad?

Een boekwinkel!

Jawel, een boekwinkel.

Een winkel met een laag deurtje en zonder ramen.

In het duister zag ik een oude man op een krukje zitten die het geopende boek in zijn hand in de richting van de deur (en dus het licht) gedraaid had. Een oude man. Een echte boekhandelaar, met een witte baard en een bril. Zoals je die in iedere haven aantreft. Ze lijken allemaal op elkaar.

Hij keek op, waarschijnlijk omdat mijn gestalte in de deuropening het licht tegenhield.

Hij zag me. Hij glimlachte.

Komt u binnen, zei hij. Komt u binnen, het is nat buiten.

Ik ging naar binnen.

Was u de boeken aan het bekijken? vroeg hij.

Ik weet het niet, zei ik.

Dit antwoord ontglipte me zomaar, ik schaamde me ervoor.

De glimlach verspreidde zich nu over zijn hele gezicht.

Aha! Inderdaad, men weet het nooit precies, inderdaad, u hebt volkomen gelijk, men weet nooit precies waarnaar men kijkt, beaamde hij.

Terwijl hij zo sprak, nam ik (alweer onwillekeurig, geloof ik) de omgeving in mij op:

een paar krukjes en een tafeltje waarop zomaar wat oude boeken opgestapeld lagen.

De oude boekhandelaar deed het boek in zijn handen dicht en legde het op de stapel naast zich. Daarna haalde hij een zilveren kettinghorloge uit zijn vestzak, opende het en keek.

Hoe laat was het eigenlijk?

Op dat moment beseftte ik dat ik geen horloge had.

Toen hij het horloge weer in zijn vestzak had teruggedaan (hij merkte dat ik hem oplettend volgde) zei hij: Ik ben de enige boekhandelaar in deze stad. Dat zeg ik natuurlijk tegen hen die kunnen lezen.

Hij lachte weer.

Mijn ogen waren nu aan de duisternis in de winkel gewend. Ik keek nog oplettender om me heen. Er stonden hier hooguit honderd boeken. Zo'n honderd oude boeken onder het stof en de spinnenwebben.

Vroeger hadden we hier veel boeken, maar nu zijn er niet meer dan honderdeen over, zei hij, alsof ik ze had staan tellen, of alsof hij mijn gedachten had gelezen.

Honderdeen?

Inderdaad, als je het boek dat ik zat te lezen erbij optelt, precies honderdeen boeken:

de best voorziene boekhandel van deze streek!

Zijn hier wel mensen die boeken lezen? vroeg ik.

Vroeger wel, antwoordde hij. Maar nu zijn er niet veel meer. Al zou ik ze gratis meegeven, niemand zou ze willen hebben.

Hoe komt dat? vroeg ik.

De mensen die konden lezen zijn allemaal vertrokken, zei de oude man. De paar die over zijn lezen andere dingen dan boeken.

Nu was toch het moment gekomen om mezelf bekend te maken.

Ik, die mezelf amper ken, maakte me bekend aan de oude boekhandelaar.

Maar ook hij kende me al, net als al die anderen die ik in deze stad was tegengekomen.

Ik had al begrepen dat u de nieuwe onderwijzer moest zijn, zei hij. Ik begreep dat al toen u in de deuropening stond. Vertel eens, wat voor boeken zou u van mij willen hebben?

Ik weet het niet, zei ik.

Aha. Heel mooi! Echt een antwoord voor een lezer. Prachtig, prachtig... mompelde hij. En toen: Staat u me toe dat ik de boeken voor u uitzoek?

Ik kon geen woord uitbrengen.

Wat had ik moeten zeggen? Nee, dat kan niet / Alstublieft zeg / Ik zoek mijn eigen boeken liever zelf uit / Ik kan me niet voorstellen dat hier boeken zijn waar ik iets aan heb (?) / Hoe kunt u nu weten welke boeken ik nodig (?) heb / enz.

Nee, geen van deze dingen kon ik zeggen. Ik liet hem zijn gang maar gaan.

Voor het eerst koos een ander iets voor mij uit.
Mijn god, wat comfortabel! Al is het maar een boek, dat uitgekozen wordt.
Hij pakte een paar boeken en legde die voor me neer. Het waren allemaal oude boeken, in leer gebonden, zoals je ze nu eigenlijk niet meer ziet, en op geen enkel kaft stond de naam van de schrijver of de titel van het boek. Ik wilde er dolgraag eentje oppakken om te kijken wie de schrijver was, hoe het boek heette en waarover het ging, maar om de een of andere reden durfde ik dat niet.
Ik heb nog een paar boeken die u vermoedelijk zullen interesseren, maar helaas zijn die in onze eigen taal geschreven, zei de boekhandelaar.
Met mij sprak hij mijn taal. Dus hij had nóg een taal. Zijn eigen taal. Zijn moedertaal.
Wat is uw taal dan? vroeg ik.
Hij lachte.
Dat is een taal die u niet spreekt.
Maar er zijn verschrikkelijk veel talen die ik niet spreek, zei ik.
Een van die talen is het, zei hij.
Die ouwe had de grootste schik om mij.
Maar zegt u nu eens welke taal dat is, drong ik aan.
Suryoyo.
Hulde hij nu of lachte hij nu? In het duister van de winkel kon ik dat niet uitmaken.
Suryoyo?
Dat woord hoorde ik voor het eerst.
Ja, Suryoyo. Dat ken je niet, he?
Nee, zei ik. (Ik durfde niet te zeggen dat ik er nog nooit van gehoord had.)
Dat is normaal, zei hij. Nog even en wijzelf zijn die taal vergeten. Onze kinderen dan.
Ik hoop dat de boeken die u voor me hebt uitgezocht wel in een taal zijn die ik ken, zei ik.
Laten we het hopen, glimlachte hij.
Want, zei ik, het heeft niet zoveel zin om een boek te lezen waarvan je de taal niet kent, hè?
De glimlach verdween van zijn lippen. Maar zijn ogen lachten nog.
Inderdaad, zei hij.
Ik reikte naar een van de boeken die hij voor me had gekozen. (Ik kon die neiging nu niet meer onderdrukken.)
Hij hield mijn hand tegen.
Nee, nee, nu niet. Kijkt u ze maar in als u in uw dorp bent.

Maar als u nu de verkeerde hebt uitgezocht, dan is het sjouwen voor niets, zei ik.

Hoezo sjouwen? zei hij.

Hij zuchtte: En waarom zou ik de verkeerde uitgezocht hebben? En mocht ik de verkeerde uitgezocht hebben, wat geeft dat dan? Tijdens lange avonden, nachten vol eenzaamheid, zult u nog eens zien dat het boek in die taal die u niet begrijpt, opeens úw taal gaat begrijpen en zich voor u openstelt. Neemt u me niet kwalijk, ik praat in raadselen, maar u begrijpt wat ik bedoel, nietwaar? Men begrijpt toch ook maar al te vaak een boek niet dat in een taal is geschreven die men wel kent, of waarvan men denkt dat men hem kent, zo is het toch? Wat ik dus bedoel is dit... (Het was alsof hij niet precies wist wat hij zou doen of zeggen. Hij werd beurtelings rood en bleek, en bleef zich maar excuseren; en ik, ik begreep niet wat hij zei en ook niet waarom hij zijn excuses aanbood.) Dus, wat ik bedoel is, kijk, als iemand geen belangstelling heeft voor, hoe zal ik het zeggen, voor zelfs heel simpele dingen, of als hij bepaalde onderwerpen gewoon niet leuk vindt, waarom zou hij dan moeten proberen die te begrijpen? Een mens zou zijn boeken net zo moeten kiezen als zijn vrienden, vind u niet? Zo doe ik dat wel. (Hij kwam weer tot zichzelf en verkreeg zijn eerdere beminnelijke voorkomen.) Ik heb u tien boeken gegeven, alsof het tien vrienden zijn, zei hij. U kunt ze bekijken, doorbladeren, begrijpen, mooi vinden of anders weggooien en vergeten.

Goed. Ik begrijp het.

Ik keek door de lage deur naar buiten. Het regende nog harder.

Van naar buiten gaan kon geen sprake zijn. (Als ik naar buiten zou gaan, waarheen dan in deze regen?) Om het gesprek op gang te houden zei ik:

U praat als een filosoof.

U hebt het helemaal bij het verkeerde eind, helaas ook u, zei de oude Assyriër. Integendeel, ik praat als een boekhandelaar. Een eenvoudige boekhandelaar.

Laat ik in dat geval de vrienden die u voor me hebt uitgezocht maar eens afrekenen, zei ik. (Nu was het mijn beurt om te lachen.)

Aha, ik zie het al, u kunt bijna niet wachten om ze in handen te hebben, met ze te praten en kennis te maken. Een momentje geduld, dan pak ik ze voor u in. Ik zal ze goed voor u inpakken, anders worden ze nat in de regen.

Hij haalde ergens een stapeltje oude kranten vandaan, die spreidde hij uit.

Midden op de kranten legde hij de boeken neer. Hij maakte er een pak van en bond ze dicht met henneptouw.

Wat krijgt u van me? vroeg ik.

U kunt ze ook betalen als u ze gelezen hebt, wat vind u daarvan? zei de boekhandelaar.

Ik legde hem uit dat ik naar het dorp Pir. ging en misschien voor langere tijd niet naar de stad zou kunnen komen.

Dat maakt niet uit. U kunt het geld aan een van de dorpingen meegeven. Zelfs als de wegen onbegaanbaar zijn komen de dorpingen af en toe nog wel de stad in. Ze hebben bijna allemaal wel een of andere rechtszaak lopen. En de zittingen worden heus niet uitgesteld omdat de wegen onbegaanbaar zijn. Ze gaan dus naar de stad, ze moeten wel.

Maar ik wil nu betalen, zei ik. Dan zou u een fout begaan, denk ik, zei hij. Om te beginnen neem ik geen geld van u aan voor boeken die u niet zelf hebt uitgezocht. En verder zou ik, als ik u was, met het geld dat u nog op zak hebt, wintervoorraad inslaan voor mezelf en de kinderen. Ik besefte dat aandringen geen zin had. Goed dan, zei ik. Zoals u wilt. Ik had het idee dat er nu niets meer te bespreken viel.

Ik wilde ondanks de regen net met het pak boeken onder mijn arm de deur uitlopen, toen hij riep: Wacht even, een ogenblikje. Hier ergens moeten een unieke oude lithografie liggen, een landkaart. Die heb ik van mijn vader geërfd. Dat had ik u nog niet gezegd, geloof ik, maar u had het vast al geraden. Mijn vader was ook boekhandelaar. Hij, mijn vader, zei tegen me: Wie weet komt hier op een dag een zeeman langs die de weg kwijt is en in deze uithoek verzeild is geraakt, dan kun je hem die kaart verkopen. Tot op de dag van vandaag ligt die kaart nog waar hij hem heeft neergelegd. U begrijpt misschien wel hoe je kaarten moet lezen. Mij zegt zo'n kaart niet zoveel, moet ik eerlijk zeggen. Ik ben een oude man die nog nooit in zijn leven de zee heeft gezien. Ik heb hem vaak genoeg opgevouwen en ernaar gekeken, maar ik begreep er niets van. Lijntjes, kronkels, golfjes... Een momentje, hij moet hier ergens liggen. U boft.

Hij dook gejaagd tussen de boeken.

En terwijl hij aan het zoeken was, viel er iets op de grond.

Uit het geluid van het voorwerp toen het op de grond viel, maakte ik op dat het van metaal moest zijn.

De oude man slaakte een vreugdekreet. Wat een geluk! Kijk nu eens wat ik vind. Ik was hem al vergeten, uit pure wanhoop, ik dacht al dat hij vleugels had gekregen en gevlogen was. Pak eens aan, kijk toch eens, terwijl ik de kaart aan het zoeken ben komt hij opeens te voorschijn, alsof hij zegt: hier ben ik!

Hij bukte, raapte het voorwerp op en reikte het me aan.

Bekijkt u dit eens. Als u iets dergelijks ooit eerder hebt gezien, geeft u het dan weer terug.

In de duisternis van de winkel voelde ik alleen maar iets zwaars met een metalige kilte in mijn hand.

De vorm zag ik pas toen ik voor de deur ging staan en mijn hand uitstreekte naar het daglicht buiten.

In mijn hand lag een bronzen mensenhand. Er stonden een paar letters en cijfers ingekerfd, in Osmaans schrift.

Achter me hoorde ik de stem van de oude man: dit is een zegel, een talisman. U kent het oude schrift waarschijnlijk ook niet? Maar al had u het gekend, dat had niet uitgemaakt. Want dit zijn allemaal symbolen. (Hij stakte even, en vervolgde:) Hoewel, nee, als u het oude schrift wel gekend had, had ik u een manuscript mee kunnen geven waarin deze tekens verklaard worden. Dan had u in het dorp een paar aangename uurtjes kunnen doorbrengen met het ontcijferen van de talisman.

Mijn hand (en in mijn hand de talisman) hing als versteend in de lucht. U boft. Ik schenk u de kaart en deze talisman, zei hij. Het geeft niet dat u de taal niet kent. Misschien leert u die later wel of kunt u de talisman ontcijferen met de hulp van iemand die weet hoe dat moet. En wie weet, misschien komt hij u nog van pas.

Hoe dan? vroeg ik.

Dat weet niemand, zei de oude man. Op zijn gezicht zweefde de lach van een pienter, ondeugend kind dat een grapje heeft uitgehaald en het effect daarvan afwacht.) Dat weet toch niemand, het is een talisman. Hij drukte me de kaart en het zegel in de hand. Ik nam het pak boeken onder mijn arm.

Toen ik naar buiten ging riep hij me na: ik wil wel graag dat u me vertelt hoe het allemaal afloopt.

Natuurlijk zou ik hem vertellen hoe het allemaal afliep.

Alleen, hoe wat precies afliep?

Ik pakte mijn spullen en liep door het lage deurtje naar buiten.

Het was opgehouden met regenen.

De bergwand die de stad omgaf en die alleen uit steile rotsen zonder enige waarneembare begroeiing bestond, weerkaatste als een spiegel het zonlicht over de stad. Boven de berg was een regenboog van duizend kleuren verschenen. Ik kan me niet herinneren een dergelijke aanblik ooit op zee te hebben gezien.

Ik bleef als aan de grond genageld staan.

Verrukt keek ik naar de berg, naar de regenboog.

Toen zette ik koers naar de herberg die ik had gezien toen ik de stad binnenkwam, met in mijn ene hand de talisman en de kaart van god mag weten welke plek, welke zeeën, en in mijn andere de tien boeken die de Assyrische boekhandelaar voor me had uitgezocht.

Misschien hadden ze in de herberg een kamer vrij, waar ik mijn toevlucht kon zoeken.

XII / De eerste les

De kinderen dromden het vertrek binnen.

Hun gedrag, hun gezichten alsof er vandaag in het dorp niets uitzonderlijks was gebeurd.

En ik deed hen na.

Dit zijn jullie boeken, jongens, zei ik. En dit zijn jullie schriften, jullie gummen, jullie kleurpotloden. Zometeen ga ik alles aan jullie uitdelen. Maar kom, nu gaan we onze school openen.

We openen de school.

We hingen de vlag voor de deur. De vlag die ik uit de stad had meegebracht.

We zongen het volkslied.

Daarna ging de bel. De bel in onszelf. Nog over uit mijn jeugd.

Een herinnering aan school. Rinkelend in de verte, heel ver weg.

De kinderen dromden het vertrek binnen.

Onze eerste les was begonnen.

Jongens, dit zijn jullie boeken en schriften.

En dit hier zijn jullie potloden, jullie gummen.

Maar je gum moet je niet te vaak gebruiken.

Gum maar helemaal niets uit van wat je opschrijft, ook niet als het fout is, dat doe ik ook niet, ik schrijf zonder mijn fouten door te halen. Zodat ik ooit op een dag mijn eigen fout kan zien, de fout die ik gemaakt heb.

Zodat ik die kan corrigeren als de tijd daar is. Vooruit, schrijven jullie eerst op de eerste bladzijde van jullie schrift zonder te gummen voor mij maar eens alle woorden op die jullie in mijn taal kennen, in de taal die ik aan jullie ga leren, die ik jullie moet leren.

Hebben jullie dat begrepen?

In koor klonk het:

Naaa.

Ze begrepen het niet.

Ik had het niet duidelijk kunnen maken.

Kom, dan leg ik het nog een keer uit:

De woorden die we kennen, school bijvoorbeeld, meester bijvoorbeeld, vlag, berg, boom, gras, hout, mestkoek, wolf, hond... alles wat jullie weten, alle woorden die jullie kennen, die moeten jullie onder elkaar opschrijven.

Zeg maar tegen de kinderen van de eerste klas

dat ik hen kleurpotloden zal geven, zij mogen een tekening maken.

Hebben jullie dat begrepen?

Het leek erop van wel.

Aan het werk!

Ik laat hen alleen met hun schriften, hun potloden en hun geheugen.
Ik ga naar buiten.
Er hebben zich wolken verzameld rond de toppen van de bergen een
eind verderop.
Er staat een zacht briesje.
De vlag die we voor de school hebben gehesen wappert in de wind.
Het lijkt erop of het zo meteen gaat sneeuwen, of anders regenen, een
enorme hoosbui.

Ik denk na. Onsamenvattend. Ik probeer na te denken, de woorden te
combineren:
Nu ik hier zit, moeten we eerst deze plaats maar eens bepalen, houd ik
mezelf voor.
Vroeger zou ik de plaats op de landkaart hebben opgezocht.
Maar er is geen landkaart. En geen kompas.
Wat ik weet
is dat we (zo ongeveer) op tweeduizend meter hoogte zitten.
(Men zegt het hoogstgelegen dorp van de regio.)
Dat ons dorp dertien huishoudens en ongeveer honderdveertien
mensen telt (ik tel mezelf niet mee).
Een paar bomen, populieren, aan de oever van de beek ten westen van
het dorp; verder zijn er geen bomen.
En dat is alles.
En ikzelf, dat weet je inmiddels lezer, een nieuwerwetse kapitein wiens
boot vergaan is of op het land te pletter geslagen, die van beroep is
veranderd, die om verder te kunnen leven een ander beroep heeft
gekozen, een onderwijzer (of liever gezegd, iemand die én anderen
onderwijst én zelf leert) met de naam...
Laten we hem Noah noemen:
(Ik had toch ook best Noah kunnen heten? Deze korte en mooie naam
zou, ook al door zijn associaties, naar mijn idee heel goed bij mijn
karakter gepast hebben.)

Dat is wel genoeg gemijmer, schei uit met dat Noah-gedoe van je, zeg ik
tegen mezelf.
En ik loop naar binnen (de klas in).
De kinderen zitten in hun eigen taal te praten en schrijven.
Laat ze maar schrijven.
Ik zal hun woorden,
onze gemeenschappelijke woorden van hen leren.
Met die woorden zal ik met hen proberen te praten.
Aan die woorden zal ik nieuwe toevoegen.

Ga maar door, zeg ik.

(In welke taal sprak Noah met de dieren op zijn ark?) Alweer een vraag, beste lezer. Zoek in de boeken een plaatje van een zondvloed, bestudeer dat goed en geef dan deze keer zelf maar eens antwoord. Want, dat weet je toch wel, een lezer heeft ook iets weg van een leerling. Hij heeft er niet wat van weg. Hij is het.

Noah liep naar buiten. De valse Noah. Die dacht dat hij Noah was, die zich wel als een Noah kon voorstellen. (Ga je nu dieren of mensen redden? Van welke zondvloed?)

Zeg jij het maar, hoe verder te leven?

Ik gaf het antwoord. Onbevreesd. Niet als Noah, niet met zijn woorden. Op mijn eigen manier. En stil. (Het zou niets uitmaken als ik schreeuwde, dan zou het antwoord komen van mijn stem die tegen de bergen weerkaatste.) En dit is het tweestemmige antwoord:

– Hier kun je alleen weerstand bieden door te scheppen wat er niet is, maar wat er wel moet zijn.

– Weerstand bieden tegen wat?

– Tegen wat er niet is. De zinloosheid. Je verleden.

– Welk verleden? Ik kan me mijn verleden niet eens herinneren.

– Je verleden van voor de zondvloed? Dat hoef je je niet met alle geweld te herinneren. Nergens voor nodig. Wat hier tot stand gebracht moet worden is verzet. Alleen daarmee kun je de uitweg vinden. Zo heeft Noah die ook gevonden:

Een zondvloed? Akkoord, zei Noah. Maar ik ga een ark bouwen zodat alle schepselen ter wereld een plaatsje op mijn ark kunnen vinden en wij na de zondvloed opnieuw orde op zaken kunnen stellen in de wereld. Maar ik ben Noah niet.

Ik ben een armzalige reiziger die verdwaald is. Ik ben een schipbreukeling. Die hier voor onderwijzertje speelt. Een onderwijzer die niets te onderwijzen heeft. Die probeert anderen en zichzelf te begrijpen. Die zich zijn taal probeert te herinneren, zijn naam, de plaatsen waar hij vandaan komt, en de taal van de mensen tussen wie hij leefde. Maar vooral zichzelf.

Ik ging naar binnen.

Voor mijn neus eenentwintig schriften.

Zittend op een van de banken die ik eigenhandig had gemaakt, met eenentwintig schriften voor mijn neus.

Ik lees ze stuk voor stuk. Ik probeer de woorden van de kinderen te verzamelen.

Ik schrijf op een vel papier de woorden die de kinderen zich herinnerden, die ze weten.

(Proberen een gemeenschappelijke taal te vinden.)

Welke woorden moet ik gebruiken, welke woorden moet ik hen leren om met hen te kunnen praten zonder hun taal te leren?

Dat is wat ik probeer vanavond.

Ik stel vast welke woorden ze kennen. Ik weet natuurlijk nog niet of ze ook weten wat deze woorden betekenen. Daar zullen we in een andere les achter komen. Dit zijn de woorden die ik tegenkwam (ik heb hieronder hun spelfouten gecorrigeerd en eigennamen weggelaten):

sneeuw
moeder
vlag
berg
wolf
meester
dorp
hond
weg
boom
grond
schaap
lam
yoghurt
ring
water
lucht
rots
ziek
tak
brood
broer
man
oog
neus
lied
kaas
pil
stad
dokter
hand
wolk
vogel
oogst
voet

God (is dat een eigennaam?)
steen
mestkoek
droog (het enige bijvoeglijk naamwoord)
school
doodgaan (het enige werkwoord)
tarwe
buik
politie
gort
patrijs
tent
zoma
graf
zoals (het enige voegwoord)

In totaal vijftig woorden. Laten we zeggen dat er nog eens zoveel woorden zijn die ze wel kennen maar hen niet te binnen zijn geschoten. Dat maakt honderd woorden. Daar heeft een mens meer dan genoeg aan! Laat ik morgen maar eens vragen of ze ook weten wat deze woorden betekenen.

Ik ging voor de deur staan.
Ik klapte in mijn handen.
Als ik in mijn handen klap betekent dat dat de bel gaat.
Ze begrepen het. Ze hielden meteen op met hun spel en dromden het lokaal in.
Ik gaf hen hun schriften terug.
Ik koos tien woorden uit (sneeuw, vlag, dorp, ring, ziek, oog, stad, doodgaan, politie, *zoma*, dat tentenkamp betekende) en zei tegen de kinderen in de derde en de vierde klas dat ze met ieder woord een zin moesten maken. Een zin?
Dat begrepen ze niet.
Ik legde het uit. Ik gaf een voorbeeld. Ik verklaarde het woord: 'Een zin betekent...'
Ik liet hen alleen. Ik wendde me tot de kinderen in de eerste en tweede klas.
Ik begon aan de eerste les om hen met gebaren en plaatjes mijn taal te leren.
Kom jongens, deze woordjes gaan we nu leren.

.....

De les is ten einde. Eenzaamheid.
De dag is ten einde. De zon is onder. Avond.
Het is donker. Eenzaamheid.
De kamer.
De kachel die brandt. De gloeiende petroleumlamp.
De schriften van de kinderen. Eens kijken naar hun zinnen.
Nee, straks.
Eerst water koken voor de thee.
Daarna mijn boeken eens bekijken. De boeken die ik nog niet eens heb kunnen inkijken. Mijn landkaart. Want ik ben een oude zeeman.
Wat een leugen. Zo houd ik mezelf voor de gek. Een leugen is het.
Er is in mij geen spoor meer over van de zeeën, van het zilte water.
Ik ben op zijn hoogst een kapitein die zijn anker heeft uitgegooid en het niet wil inhalen. Of een bootje dat is stukgeslagen op de rotsen. Maar nog niet vergaan. (Als hij vergaat is hij gered. Maar het is niet vergaan. Kan niet vergaan. Is op het land gelopen.) Ik verlang zelfs niet naar de zee. Het is niet de deining van de zee, maar de bergtop, de hoogte die me duizelig maakt.
Het theewater kookte.
Eerst de thee maar eens laten trekken. De dorpsoudste heeft brood laten brengen. Ik heb honing, rijst en conserven, meegebracht uit de stad. Maar ik heb geen zin om iets te eten. De avond, de zonsondergang, de plotseling invallende duisternis hebben me de eetlust ontnomen. Laat ik wat honing op het warme brood smeren. En een glas thee zonder suiker. Even wachten. Eens even wachten. Eerst de thee maar even laten trekken. Laat ik in het flikkerende licht van die lamp de landkaart bekijken die de Assyriër cadeau heeft gedaan.
Ik rolde de landkaart uit.
Het uitgedroogde leer dat jarenlang opgerold was geweest, krulde meteen weer terug toen ik het had uitgerold. Om dat te voorkomen zette ik er aan beide kanten twee zware dingen op. Toen pakte ik de petroleumlamp om goed te kunnen kijken. Al bij de eerste blik merkte ik dat hij op geen van de landkaarten leek die ik eerder had gezien. Toen ik me erover heen boog om beter te kijken ging de deur open en...

L / Zazi

Zazi komt. Heeft haar oudste zoon bij zich, Fazil.

Ze kijkt me niet aan. Ze blijft staan. Ze praat tegen Fazil.

Fazil geeft het aan mij door.

Jij moet het zeggen, dat zegt mijn moeder,

zij wil dat jij het ook tegen mijn vader zegt.

Ze zegt: Vraag hem of Zazi soms ziek is,

of zij soms niet de steunpilaar van het gezin is,

of zij hem geen vier zonen geschonken heeft,

of zij soms niet jong is

vraag hem of hij soms zijn hart verloren is aan dat meisje, zegt ze.

Als hij ja zegt, liegt hij; hij heeft haar gezicht niet eens gezien, dus hoe

zou dat kunnen. Jij bent een vreemde, zegt mijn moeder, jij moet het

ook tegen mijn vader zeggen. Als hij zijn woord gegeven heeft, moet hij

dat houden, maar dan moet hij weten dat ik vertrek, zo moet je het

zeggen, misschien dat hij naar jou luistert, zegt mijn moeder.

Wat een gebruik! Wetten en gerechtigheid tellen niet; liefde en respect

tellen niet; het verleden telt niet, enkel slaag telt, enkel verachting.

Zeg dat allemaal, ook al begrijpt hij het niet, zegt mijn moeder.

En ze zegt hij, jij, die vreemde moet het zeggen, zegt ze.

Misschien dat hij luistert, zegt ze, maar hij moet het ook zeggen als hij

niet luistert, zegt ze.

Dat zegt mijn moeder.

Er biggelen tranen over de rode wangen van Fazil.

Zazi drukt het hoofd van haar zoon tegen haar borst.

Alsof ze zich geneert voor wat ze doet pakt ze haar zoon dan bij zijn

schouders en schudt hem door elkaar.

Voor het eerst, voor de eerste keer sinds ze mijn kamer is

binnengekomen, kijkt ze me aan: 'Zul je dat zeggen? Zul je zeggen wat

ik je heb gezegd?'

Ze kijkt me recht aan.

Ik buig het hoofd.

Waar is je vader? vraag ik aan Fazil.

Hij is in het dorp, beneden, zegt Fazil. In Palanis.

Komt de bruid uit Palanis?

Na, zegt Zazi, zeg tegen hem dat de bruid er niet in komt. Of ik ben

vertrokken.

Ooit moet toch iemand breken met het gebruik?

(Ze gaan weg.)

Zonder enige twijfel
moet ooit
iemand
breken
met het gebruik.
Maar hoe
kan
een vreemde
dat nou doen?

Uit: Ferit Edgü, *O [Hakkari'de bir mevsim.]* Istanbul: Ada Yayınları, 1990 (6de druk; 1ste druk 1977). ISBN 975-438-025-2. Hoofdstukken III, V, XII en L.

Vertaald uit het Turks door Margreet Dorleijn en Hanneke van der Heijden.
Utrecht, november 2005.

Kortingsbon voor 'Moderne Turkse Verhalen'

Samensteller: Hanneke van der Heijden en Margreet Dorleijn

Titel: Moderne Turkse verhalen

ISBN: 9045010232

normale prijs: 39,90

actieprijs: 35,00

korting: EUR 4,90

actieperiode 10/11/2005 t/m 10/02/2006

actienummer: 90101243

*Deze bon is bruikbaar op 30 november in Kikker en daarvoor en daarna
in de erkende boekhandel.*

